

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ ♦ ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ

47 ♦ 2025

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ
ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

47

Уређивачки одбор

ДР НИНА ГЛИБЕТИЋ
доцент, Универзитет Јејл, Њу Хејвен

ДР МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ
научни сарадник, Институт за српски језик САНУ, Београд

ЖАНА ЛЕОНИДОВНА ЛЕВШИНА
руководилац сектора словенско-руске археографије, Руска национална библиотека,
Санкт Петербург

ДР АЛЕКСАНДЕР НАУМОВ
професор емеритус, Универзитет Ка Фоскари, Венеција
Супрасаљска академија, Супрасаљ

ДР ВИКТОР САВИЋ
редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду
научни саветник, Институт за српски језик САНУ, Београд

ДР ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ
редовни професор, Филозофски факултет Универзитета у Београду

ДР БРАНИСЛАВ ТОДИЋ
редовни професор у пензији, Филозофски факултет Универзитета у Београду

ДР ВЛАДАН ТРИЈИЋ
научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

АНАТОЛИЈ АРКАДЈЕВИЧ ТУРИЛОВ
научни саветник, Институт за славистику РАН, Москва
иностранни члан САНУ, Београд

ДР МИЛАНКА УБИПАРИП
научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

ДР ИРЕНА ШПАДИЈЕР
редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Уредници

ДР ВЛАДАН ТРИЈИЋ
ДР МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ

Секретар

ДР ЉИЉАНА И. ПУЗОВИЋ
научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ

47

Београд 2025

Editorial Board

NINA GLIBETIĆ, PhD

Assistant Professor, Yale Divinity School, Yale University, New Haven

MIROSLAV A. LAZIĆ, PhD

Research Associate, Institute for the Serbian Language of SASA, Belgrade

ZHANNA LEONIDOVNA LEVSHINA

Head of the Sector of Slavic-Russian Archaeography and Source Studies
of the Manuscripts Department, National Library of Russia, Saint Petersburg

ALEXANDER NAUMOW, DR SC.

Prof. em., Ca' Foscari University of Venice, Venice

The Supraśl Academy, Supraśl

VIKTOR SAVIĆ, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

Principal Research Fellow, Institute for the Serbian Language of SASA, Belgrade

IRENA ŠPADIJER, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

BRANISLAV TODIĆ, DR SC.

Retired Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

VLADAN TRIJIĆ, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

ANATOLY ARKADYEVICH TURILOV

Principal Research Fellow, Institute of Slavic Studies RAS, Moscow

Foreign Member of SASA, Belgrade

MILANKA UBIPARIP, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

Editors

VLADAN TRIJIĆ, PhD

MIROSLAV A. LAZIĆ, PhD

Secretary

LJILJANA I. PUZOVIĆ, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA
INSTITUTE FOR THE SERBIAN LANGUAGE OF SASA

ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

47

Belgrade 2025

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ излазе од 1979. године као научни годишњак Археографскога одељења Народне библиотеке Србије. Оснивање часописа било је замишљено у време Владимира Алексејевича Мошина и Димитрија Богдановића. Часопис је покренут када је начелник Одељења постао академик Александар Младеновић, први уредник Археографских прилога (бр. 1–29/30, 1979–2008). Потоњи уредници били су проф. др Томислав Јовановић (бр. 31/32–33, 2009–2011) и проф. др Татјана Суботин-Голубовић (бр. 34–46, 2012–2024). Почев од броја 47, часопис заједнички издају Народна библиотека Србије и Институт за српски језик САНУ.

У Археографским прилозима се објављују резултати археографских и са њима повезаних истраживања споменика српске, односно словенске средњовековне и послесредњовековне писмености, по чему је часопис јединствен у Србији и ширем окружењу. Прихватају се искључиво научни прилози који се објављују први пут, писани уз поштовање научних и етичких начела и правила, на основу двоструке рецензије.

Штампање овога броја Археографских прилога остварено је уз финансијску помоћ Министарства културе Републике Србије

САДРЖАЈ / CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ / ARTICLES AND STUDIES

ДРАГАНА АБИМОВИЋ / DRAGANA AĆIMOVIĆ

- Илустрација Христовог стишавања буре на Генисаретском језеру
у Мирослављевом јеванђељу..... 13–36
The Illustration of Christ Calming the Storm on the Sea of Gennesaret
in the Miroslav Gospel

МИЛЕНА МАРТИНОВИЋ / MILENA MARTINOVIĆ

- Копорињски (Српски) љетопис: археографски опис с издањем текста 37–58
The Koropinja (Serbian) Chronicle: An Archaeographical Description and a Text Edition

МИЛАНКА УБИПARIП / MILANKA UBIPARIП

ЉИЉАНА И. ПУЗОВИЋ / LJILJANA I. PUZOVIĆ

- Рукописни зборник из Збирке Народне библиотеке Србије (Рс 733)
у светлу најновијих археографских истраживања..... 59–119
The Miscellany from the Manuscript Collection of the National Library
of Serbia (Rs 733) in the light of the latest archaeological analysis

МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ / MIROSLAV A. LAZIĆ

- Издања Зборника за путнике Божићара Вуковића:
структура, функција и културни контекст 121–149
The Editions of Božidar Vuković's Miscellany for Travellers:
Structure, Function, and Cultural Context

ЂЕРЋ МОР / ĐERĐ MOR

МИРОСЛАВ МАРЧИЋ / MIROSLAV MARČIĆ

- Папир, водени знаци и датовање другог млетачког издања
Октоиха петогласника..... 151–172
Paper, Watermarks, and the Dating of the Second Venetian Edition
of the Octoechos of the fifth tone

ЖАРКО ВОЈНОВИЋ / ŽARKO VOJNOVIĆ

- Рукописни молитвени свитак Историјског музеја Србије..... 173–201
The Manuscript Prayer Scroll of the Historical Museum of Serbia

ПРИЛОЗИ И ИЗВОРИ / CONTRIBUTIONS AND SOURCES

ВЛАДАН ТРИЈИЋ / VLADAN TRIJIĆ

Историјат и записи у сачуваним примерцима Рујанског четворојеванђеља 205–219
History and Inscriptions in the Preserved Copies of the Rujno Tetraevangelion

ПРИКАЗИ И КРИТИКЕ / REVIEWS AND CRITIQUES

НЕБОЈША ЂОРЂЕВИЋ / НЕВОЈША ĐORĐEVIĆ

Западна грана српске књижне културе..... 223–232
The Western Branch of Serbian Literary Culture

ДУШИЦА ГРВИЋ / DUŠICA GRVIĆ

Два издања српских рукописних књига у Мађарској 233–240
Two Editions of Serbian Manuscripts in Hungary

СЕБАЊА И ПОРТРЕТИ / REMEMBRANCES AND PORTRAITS

ВИКТОР САВИЋ / VIKTOR SAVIĆ

Проф. др Хајнц Миклас (Heinz Miklas, Univ. Prof. Dr. Dr. h. c.) 243–256
Prof. Dr Heinz Miklas (Univ. Prof. Dr. Dr. h. c.)

ЈАСМИНА М. НЕДЕЉКОВИЋ / JASMINA M. NEDELJKOVIĆ

Проф. др Гордана Јовановић 257–259
Prof. Dr Gordana Jovanović

ЛН Н СѢІѠ СЛОКЕ
УЛУ ПРАВДАНШ
А НѢ Н ѠМА ГА
НЕ Ѡ НШДА
КК РОДЫМНОТ
Н СЪДОКАОН
ОРО НЕДУЖНЫЕ
СТКО ЖЕУЫКШЮ

UDC 091=163.41(439)"12/17"(049.32)
091=163.41(439)"12/17"(084.12)(049.32)

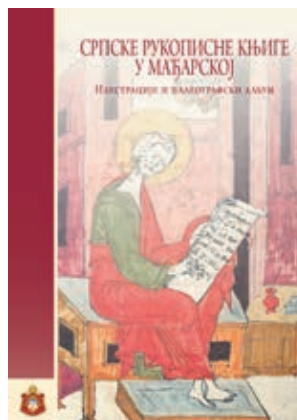
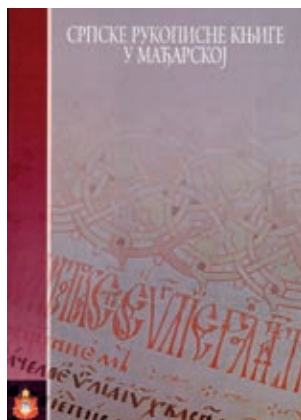
ДВА ИЗДАЊА СРПСКИХ РУКОПИСНИХ КЊИГА У МАЂАРСКОЈ

(Владан Тријић, Бранислав Тодић, Зоран Ранковић, Зоран Ракић.

Српске рукописне књиге у Мађарској. Београд: Библиотека Српске патријаршије, 2025, 466 стр.;
Српске рукописне књиге у Мађарској: илустрације и палеографски албум. Приредио Зоран Ранковић.
Београд: Библиотека Српске патријаршије, 2025, 218 стр.)

У издању Библиотеке Српске патријаршије 2025. године објављене су две публикације посвећене српским рукописним књигама у Мађарској: каталог са археографским описима рукописа под насловом *Српске рукописне књиге у Мађарској* и књига са истим насловом која садржи илустрације и палеографски албум рукописа. Аутори каталога су угледни истраживачи српског средњовековног рукописног стваралаштва др Владан Тријић, археограф саветник и начелник Одељења археографије Народне библиотеке Србије и професори Универзитета у Београду др Бранислав Тодић, др Зоран Ранковић и др Зоран Ракић, а књигу с илустрацијама и палеографским албумом рукописа приредио је др Зоран Ранковић.

Издања су приређена у оквиру пројекта „Истраживање, евидентирање и научни опис српских средњовековних рукописа у иностраним збиркама“ Библиотеке Српске патријаршије, покренутог пре неколико година одобрењем Светог архијерејског синода Српске православне цркве. Пројектом руководи др Зоран Недељковић, управник Библиотеке Српске патријаршије, који је и главни и одговорни уредник новопубликованих књига. Пројекат је дугорочан и обухвата истраживање српских средњовековних рукописних књига у иностраним збиркама и сукцесивно публикавање њихових описа по државама, како би се као крајњи циљ остварио што комплетнији увид у српске рукописне књиге у расејању. Реализација овог пројекта, који је од изузетног националног значаја, спроводи се уз материјалну подршку

Министарства културе Републике Србије. Као резултат досадашњег рада објављени су каталози *Српске рукописне књије у Чешкој* (аутори Ирена Шпадијер, Владан Тријић, Зоран Ракић и Зоран Ранковић, 2015) и *Српске рукописне књије у Словачкој* (аутори Бранислав Тодић и Зоран Ранковић, 2016), а истражене су и српске рукописне књиге у Пољској, Аустрији, Швајцарској, Француској, Ватикану и Италији, чији каталози ће такође бити објављени.

Каталог *Српске рукописне књије у Мађарској* отвара Реч уредника др Зорана Недељковића, с најважнијим информацијама о циљу пројекта, формираној Научној комисији за његову реализацију и досадашњим резултатима на истраживању и објављивању описа српских рукописа. Посебно је истакнуто ангажовање др Владана Тријића у припреми овог издања, а изражена је и захвалност проф. др Ирени Шпадијер, „која је у време непосредног научног истраживања дала свој вредан допринос“.

Следи Предговор где се сажето, систематично, свеобухватно, јасно и веома информативно износе подаци о рукописним књигама у каталогу, њиховој бројности, установама и збиркама у којима се чувају, времену и месту настанка, кретању и судбини. У светлу бурних историјских дешавања током минулих векова наглашава се време пре Велике сеобе Срба 1690. године и после ње, када српски живаљ напушта своје вековно огњиште и масовно насељава угарске пределе у којима је и од раније био присутан, носећи са собом црквене утвари и књиге. Указује се на тематику рукописа, која је претежно богослужбеног карактера, и, ако су познати, истичу се њихови ствараоци, аутори, писари, илuminатори, књиговесци, власници и дародавци. Пружају се и објашњења о методологији и принципима израде археографских описа рукописа и њиховим деловима, као и распореду у каталогу.

У каталогу је описано 106 српских ћириличких рукописних књига, које чине кодекси, одломци и примерци старих српских штампаних књига с обимнијим рукописним додацима. Највећи број налази се у Библиотеци Српске православне епархије будимске у Сентандреји – укупно 78. Ови рукописи припадају разним црквеним збиркама Будимске епархије и у Библиотеци се чувају са ознакама места из којих потичу. Најбројнији су рукописи манастира Грабовца – 42 (ГР). По бројности следе збирке: Сентандрејска црквена општина 19 (СА), Шиклош 4 (ШИК), Епархијска библиотека 3 (ЕР), Стони Београд 3 (СБ), Рацалмаш 2 (РА), Бремен (БР), Ђер (Ђур), Ловра (ЛОВ), Сигет (СИГ) и Титош (ТИТ) по 1 рукопис. Већина осталих књига налази се у Будимпешти: 14 у Земаљској библиотеци „Сечењи“, 6 у Универзитетској библиотеци „Етвеш Лоранд“ и 1 у Библиотеци Мађарске академије наука. У Дебрецину, у Великој библиотеци Реформатског црквеног округа у Затисју и Реформатског колегијума, налази се 1 рукопис, у Стоном Београду 1 је у власништву Бискупске библиотеке, а 2 су у власништву Музеја „Свети краљ Стефан“, 2 припадају цркви Свете Тројице у Медини и 1 је у Библиотеци научне збирке Реформатског колегијума у Шарошпатаку.

Георгије Хужвик (1916–1976), епархијски библиотекар од 1958. године до краја живота, заједно са Чедомиром Шуљцом (1907–1982), секретаром Конзисторије и сентандрејским парохом, сакупио је и донео у Епархијску библиотеку многе књиге из напуштених српских цркава у Мађарској, као што су цркве у Ђеру, Коморану, Стоном Београду, Сигетвару, Баји, Мађардоји, Рацалмашу, Шиклеушу и другим местима, а преселио је и читаву библиотеку манастира Грабовца. У спасавању српских књига из опустелих цркава и манастира Г. Хужвику је помагао и проф. др Димитрије Е. Стефановић (1936–2019) као средњошколски ученик, иначе наш истакнути филолог, који је касније оставио значајан траг у изучавању српске писмености и учинио много у откривању и очувању културног наслеђа Срба у Сентандреји и другим местима некадашње Угарске. Допринос Димитрија Е. Стефановића видљив је и у овом каталогу.

Српски рукописи у Мађарској датирају од XIII до краја XVIII века. Већина их је из времена пре Велике сеобе и они су углавном донети са југа, а мањи број се ту налазио од раније. Најстарији су пергаментски Будимпештански одломци српског праксапостола из друге половине XIII века.¹ Реч је о седам одломака који су пронађени у повезу мађарског рукописног зборника проповеди Јаноша Фоктевија, укорићеног у Вацу 1614/1615. године. Одломци су, дакле, били у Вацу пре Велике сеобе, а судбина књиге из које су потекли остаје непозната. Зборник се чува у Земаљској библиотеци „Сечењи“ од 1887. године, а фрагменти су пронађени приликом његове рестаурације и конзервације.

Скреће се пажња и на Празнични минеј, крај XIII – прва трећина XIV века, исписан на пергаменту, из Велике библиотеке Реформатског црквеног округа у Дебрецину. Пре Првог светског рата налазио се у Народној библиотеци у Београду, а претходно је пронађен у Пиротској цркви. Нестао је током евакуације књига из Народне библиотеке 1915. године, а како је доспео у Дебрецин остаје непознато.

Рукописи Универзитетске библиотеке „Етвеш Лоранд“ у Будимпешти заузимају посебно место по старини јер датирају од XIV до XVII века. Један од њих је Слуџабни минеј за октобар из 1360/1370. године, чији већи део је исписао светогорски писар Роман. По сведочењу Димитрија Е. Стефановића, рукопис је доспео у Универзитетску библиотеку пре 1930. године, а према отисцима печата, раније је припадао библиотеци Католичког универзитета „Петер Пазмањ“ у Будимпешти. Дванаест листова овог кодекса налази се у Народној библиотеци Србије, купљених од приватног лица 1958. године. У Универзитетској библиотеци су и два кодекса за која су аутори утврдили да су некада припадала манастиру Ковиљу, у Смиљевцу под Јавором, а не

¹ Будимпештански одломци српског праксапостола су најстарији рукопис обрађен у каталогу, али, како се испоставило, не и најстарији српски рукопис у Мађарској. У међувремену је установљено да српском рукописном наслеђу припада и тзв. Будимпештански глагољски одломак из треће четвртине XII века (Виктор Савич. „Будапештский глаголический отрывок: новые взгляды.“ *Славянское и балканское языкознание*, вып. 25. Палеославистика – 6. Москва 2025, 13–44).

– како се до сада мислило – манастиру Ковиљу у Бачкој, што је значајно откриће и новина у овом каталогу. У питању су Стиховни пролог за јануар–април и јул–август из 1390/1400. и 1560/1570. године и Јерусалимски типик из друге половине XVI века.

Рукописи из Стоног Београда привлаче нарочиту пажњу по томе што потичу с југа Србије. У кодексу Служба преносу моштију Николаја Мирликијског и Октоих првогласник из 1594. године и с краја XVI – почетка XVII века, чуваном у Бискупској библиотеци, налази се запис о томе да је први део писан у време митрополита призренског Михаила, а 1688. године у њему је забележен податак о похари Новог Пазара. У богато украшеном Стонобеоградском четворојеванђељу из 1590/1600. године у Музеју „Свети краљ Стефан“ главни украс су портрети јеванђелиста, које је насликао познати сликар поп Страхиња из Будимље 1597. године.

О путу књиге са југа на север значајно сведочи Октоих првогласник, писан у Новом Брду, при цркви Светог Стефана (1570), укоричен са делом штампаног Октоиха петогласника Божидара Вуковића из 1537. године и рукописним додатком из друге деценије XVIII века писара Јеротеја Рачанина. Кодекс је био у власништву манастира Раче. После Велике сеобе налазио се у цркви Светог Николаја у Пантелији (Дунајвароши), а затим у Рацалмашу. Са ознаком тога места чува се у Библиотеци Српске православне епархије будимске.

Посни триод, с краја XV – почетка XVI века, једина је српска рукописна књига у Мађарској академији наука у Будимпешти, која се, највероватније, налази ту од 1966. године. Према сачуваним записима, она је 1788. године била у власништву Пријепољца Максима Повића или Поповића, сина протопопа Јована, а у XIX веку припадала је храму Светих апостола Петра и Павла у Жичи, као дар удовице Чачанина Гаврила Ђорђевића.

Библиотека манастира Грабовца има дугу традицију и изузетну културноисторијску вредност. Српске рукописне књиге пореклом из ње по бројности доминирају у каталогу, а о богатству ове манастирске библиотеке сазнаје се из каталога штампаних књига са 1313 каталожских јединица на разним језицима, објављеног 2024. године, који су приредили библиотекари из Библиотеке Матице српске.

У времену пре Велике сеобе манастир Грабовац је био важно духовно средиште Срба, а по укидању манастира Српског Ковина у осмој деценији XVIII века дуго је био и једини живи српски манастир у Угарској. Основали су га српски монаси избегли из манастира Драговића 1587. године. Досељавање монаха из манастира Драговића текло је до 1619. године, када су оданде донете преостале књиге и утвари. У то време у Грабовцу су већ постојале књиге. У милешевском штампаном Псалтиру с последовањем из 1544. године с рукописним делом из треће четвртине XVI века налази се запис из 1618. године о власништву манастира Грабовца, а Грабовачко четворојеванђеље из средине XVI века, за које се верује да је приложено манастиру Драговићу, има раскошан повез, чији оков је израђен по поручбини грабовачког игумана Василија 1663. године. Према стилским одликама, израда окова приписана је познатом златару Вуку из Бечкерека.

Из збирке манастира Грабовца помиње се и Стиховни пролог за јун–август, препис писара Василија у манастиру Кувеждину с храмом Светога Саве, начињен по заповести игумана Захарије 1575. године, када је, према подацима у запису, био земљотрес и велика глад. У кодексу је посведочено власништво манастира Грабовца, али нема података о томе од када се он ту налази.

У манастиру Грабовцу постојала је манастирска школа, а књиге су овде и преписиване за потребе манастира. Изворне податке о преписима у манастиру Грабовцу садрже четири књиге: две Славенске граматике преписивача јеромонаха Данила, од којих је једна завршена 22. јуна 1743. године, а друга 22. јула 1743. године, затим препис Пропедије (катихизиса) Дионисија Новаковића из 1746. године, чији писар је јеромонах Данил (имењак преписивача двеју граматика) и Евхологион, препис Генадија Стефановића из 1774. године. Генадије Стефановић је био пострижник и намесник манастира Грабовца. Он се тако потписивао у записима штампаних књига манастира Грабовца, којих је у његовом власништву било 27. У збирци манастира Грабовца постоји још једна Славенска граматика, датована око средине XVIII века, чији други писар је, према палеографским одликама, јеромонах Данил, који је преписао и поменуто Пропедију. Занимљиво је да све три грабовачке граматике садрже исти састав из синтаксе славенског (рускословенског) језика као у рукописном зборнику јеромонаха Јосафа, пострижника манастира Беочина. Јеромонах Јосаф је исписао зборник у Училишту Петроварадинског Шанца (Новог Сада), 15. јуна 1743. године, у време када је ту био професор Дионисије Новаковић, потоњи будимски епископ (1749–1767). Тај рукопис се налази у Народној библиотеци „Вук Караџић“ у Крагујевцу, а како и када се ту обрео није познато. Као професор Училишта, Дионисије Новаковић је сачинио два вероуочевна приручника – Епитом (1741) и поменуто Пропедију (1744). Епитом је први српски оригиналан уџбеник и најчешће преписивана књига, која има и штампана издања, а три његова преписа постоје и у каталогу српских рукописа у Мађарској.

Посебно се истиче Србљак Антонија Грабовачког, кодекс који није писан у континуитету. Као поменик манастира Раковца, 1759. године започео га је исписивати студенички игуман, архимандрит Константин. Највећи део текста дело је Антонија Грабовачког, из средине и друге половине XIX века, а најмлађе допуне потичу из времена после Антонијевог упокојења (1892).

Међу рукописним књигама манастира Грабовца налазе се и преписи типичних манастирских књига – поменици и општи листови, као и Летопис манастира Грабовца, настао у другој четвртини XVIII века. Летопис је од посебног значаја пошто оригинал, који тече од 1593. године, није сачуван.

Монаси манастира Раче, чувени преписивачи и илуминатори, избегли су у Великој сеоби у Угарску. Већина њих се окупила око патријарха у Сентандреји, која је убрзо постала духовни, књижевни и културни центар. У храму Светога Луке рукописе, претежно богослужбене садржине, стварају последњи Рачани – Кипријан Рачанин, један од најобразованијих монаха, и његови ученици, закључно с Гаврилом

Стефановићем Венцловићем. У Земаљској библиотеци „Сечењи“ чува се Зборник разнородних састава („Цвет Врлина“) из 1679. године, који је Агнеш Каџиба атрибуирала Христофору Рачанину. Рукопис је био део легата Ђуле Теодорескуа и Аранке Хорват. Легат је дарован библиотеци Мађарског музеја 1922. године, а седам година касније доспео је у њено рукописно одељење.

Писар Михаило, „поп духовника Кипријана“ Рачанина, у два маха исписао је Посни триод у Сентандреји, 1698. и 1712. године. Исти писар јавља се у још једном Посном триоду из 1698. године, у којем је други писар Кипријан Рачанин. Обе књиге се чувају у збирци Сентандрејске црквене општине. У тој збирци налази се и осам кодекса у којима се као писар потврђује Гаврил Стефановић Венцловић, најпознатији ученик Кипријана Рачанина и најплодотворнији настављач рачанске традиције у периоду после Велике сеобе. У питању су служабни минеји за месеце октобар, новембар, децембар, јануар, фебруар, март и април, мај и август из прве четвртине XVIII века.

Преписивачка делатност Рачана значајно је допринела умножавању српских богослужбених књига у време њихове велике несташице због престанка рада старих српских штампарија у XVII веку, али је тражња за књигама и даље била велика, те се оне у већој мери прибављају из Русије. Пристизање руских уџбеника и приручника на захтев митрополита Мојсија Петровића и отварање Славенске школе у Сремским Карловцима 1726. године, као и коришћење руских богослужбених књига у складу са Свештеничким правилима митрополита Викентија Јовановића, донетим 1733. године, а чији препис из треће четвртине XVIII века постоји и у Епархијској библиотеци, означили су почетак нове епохе у историји српске писмености, књижевности и културе, када рускословенски језик смењује српскословенски и заузима његово место као књижевни и црквени језик Срба.

У XVIII веку Сентандреја је била и значајан трговачки центар, а с тим у вези помиње се и рукописна Артикула сентандрејског табачког цеха из 1769. године, намењена калфама и шегртима, из збирке Сентандрејске црквене општине. У прилог тематској разноврсности постојећих рукописа иду и две песмарице у Земаљској библиотеци „Сечењи“: Песмарица Ивана Радишића (1769), са 13 религиозних песама и једном љубавном и Песмарица Георгија Антоновића (1794), која садржи духовне и световне песме.

Описи српских рукописа у Мађарској распоређени су у каталогу по местима и збиркама. Рађени су с књигом у руци и, према археографским принципима, садрже следеће делове: Заглавље, Материјални опис, Повез, Време настанка, Писмо и језик, Сликовни украс, Садржина, Маргиналије и записи и Изабрана литература, а по потреби и Напомене.

Каталог је узорно приређен по својој структури и садржини. Уз сагледавање и уважавање резултата досадашњих делимичних истраживања и описа српских рукописа у Мађарској, аутори су обогатили описе и новим подацима, који не само да проширују постојећа знања већ их у неким случајевима и коригују. Посебно се

истичу прикладнији називи рукописа, прилагођени њиховој садржини, бољој препознатљивости, као и прецизнијем језичком изразу.²

Иза каталожских описа дат је богат преглед литературе и филигранолошких референци, потом следе преводи предговора на мађарском и енглеском језику и на крају индекси: Индекс аутора, Индекс садржине, Хронолошки индекс, Индекс личних имена и Индекс географских појмова.

Каталог српских рукописа у Мађарској пружа драгоцене податке о формирању и изгледу српских рукописних кодекса током низа векова, њиховој садржини, историјату, употреби језика, писма, украса, вештини преписивача, илуминатора и књиговезаца, открива налогодавце преписа, власнике, дародавце и чуваре рукописне баштине.

У изради овако свеобухватног каталога, у којем су српски рукописи у Мађарској сабрани на једном месту, уложена су широка знања, огроман напор и ентузијазам сарадника на пројекту, с обзиром на неопходно претходно истраживање места и установа у којима се налазе рукописи, прикупљање литературе, организацију рада у иностранству и сам теренски рад који је био временски ограничен, приређивање и штампање каталога, као и чињеницу да су сарадници на пројекту обављали те послове уз своју редовну делатност.

Непосреднијем и упечатљивијем увиду у изглед српских рукописних књига у различитим историјским етапама њиховог настајања посебно доприноси публикација *Српске рукописне књиге у Мађарској: илустрације и палеографски албум*. Први део ове књиге, са насловом *Илустрације*, садржи одабране репрезентативне репродукције минијатура и сликовног украса рукописа. У другом делу, који чини *Палеографски албум*, налазе се репродукције појединих страница из рукописа, при чему се настојало да из сваке рукописне књиге буду заступљени сви писари. Репродукције су распоређене хронолошки, од најстаријих до најмлађих. У уводном делу књиге дата су кратка објашњења о њеном садржају и начину распоређивања репродукција, а потом долазе *Скраћенице*: А. *Скраћенице* назива установа у којима се чувају рукописи и Б. *Скраћенице* и називи места у сигнатурама. На крају књиге су преводи ових уводних текстова на енглеском језику и списак илустрација на енглеском језику.

2 Поред назива, подаци из старије литературе су исправљени, прецизирани или допуњени посебно у погледу материјалног описа и записа, као и описа садржине, а у мањој мери и у другим деловима. Међу старијим описима, најважнији и најдетаљнији су опис сентандрејске збирке (Н. Р. Синдик, М. Гроздановић-Пајић, К. Мано-Зиси. *Опис рукописа и старих шtamпаних књига Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји*. Београд – Нови Сад 1991), односно опис збирке Земаљске библиотеке „Сечењи“ (R. Cleminson, E. Moussakova, N. Voutova. *Catalogue of the Slavonic Cyrillic Manuscripts of the National Széchényi Library*. Budapest – New York 2006), док је о појединим рукописима била објављена тек понека белешка. Осим тога, скрећемо пажњу на инвентарни преглед српских рукописа у Мађарској, укључујући оне најмлађе који у новом каталогу нису обрађени због постављене временске границе: Д. Е. Стефановић, М. Стефановић Бановић, „Инвентар српских ћириличких рукописа у Мађарској (XIII–XIX век).“ *Археографски њрилози*, 34 (2012), 39–75.

Оба издања су лепо обликована естетски, у складу са садржајем. Ликовно-графичка опрема каталога припада јереју Миловану Парезановићу, а дизајн корица Мирославу Лазићу, који је и реализатор ликовно-графичке опреме друге књиге.

Читав подухват Библиотеке Српске патријаршије има огроман значај за српску културу и од посебне је важности за заштиту и очување српских писаних споменика у расејању, за којима непрестано треба трагати.

Душица Грбић
Библиотека Матице српске

СПИСАК РЕЦЕНЗЕНАТА

ДР МАРИЈА ВАСИЉЕВИЋ

научни сарадник, Балканолошки институт САНУ, Београд

ДР ТОМИСЛАВ ЈОВАНОВИЋ

редовни професор у пензији, Филолошки факултет Универзитета у Београду

ДР КРИСТИНА МИЛОРАДОВИЋ

научни сарадник, Институт за историју уметности, Београд

ДР АЛЕКСАНДЕР НАУМОВ

професор емеритус, Универзитет Ка Фоскари, Венеција

Супрасањска академија, Супрасањ

ДР НЕБОЈША ПОРЧИЋ

ванредни професор, Филозофски факултет Универзитета у Београду

ДР ЉИЉАНА И. ПУЗОВИЋ

научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

ДР ВИКТОР САВИЋ

редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду

научни саветник, Институт за српски језик САНУ, Београд

ДР ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ

редовни професор, Филозофски факултет Универзитета у Београду

ДР БРАНИСЛАВ ТОДИЋ

редовни професор у пензији, Филозофски факултет Универзитета у Београду

ДР СВЕТЛАНА ТОМИН

редовни професор, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

ДР ВЛАДАН ТРИЈИЋ

научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

ДР МИЛАНКА УБИПАРИП

научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

ДР ИРЕНА ШПАДИЈЕР

редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду

ДР НЕБОЈША ШУЛЕТИЋ

научни сарадник, Балканолошки институт САНУ, Београд

REVIEWERS

TOMISLAV JOVANOVIĆ, DR SC.

Retired Full Professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

KRISTINA MILORADOVIĆ, PhD

Research Associate, Institute of Art History, Belgrade

ALEXANDER NAUMOW, DR SC.

Prof. em., Ca' Foscari University of Venice, Venice

The Supraśl Academy, Supraśl

NEBOJŠA PORČIĆ, DR SC.

Associate Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

LJILJANA I. PUZOVIĆ, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

VIKTOR SAVIĆ, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

Principal Research Fellow, Institute for the Serbian Language of SASA, Belgrade

IRENA ŠPADIJER, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

NEBOJŠA ŠULETIĆ, PhD

Research Associate, Institute for Balkan Studies of SASA, Belgrade

BRANISLAV TODIĆ, DR SC.

Retired Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

SVETLANA TOMIN, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

VLADAN TRIJIĆ, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

MILANKA UBIPARIĆ, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

MARIJA VASILJEVIĆ, PhD

Research Associate, Institute for Balkan Studies of SASA, Belgrade

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ
ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

Издавачи/Publishers

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ

Скерлићева 1, 11000 Београд, Србија

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

Кнеза Михаила 36/1, 11000 Београд, Србија

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

1, Skerlićeva St. 11000 Belgrade, Serbia

INSTITUTE FOR THE SERBIAN LANGUAGE OF SASA

36/1, Knez Mihaila St. 11000 Belgrade, Serbia

За издаваче/For Publishers

ЈАСМИНА НИНКОВ, в. д. управника

ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ, в. д. директора

JASMINA NINKOV, Acting Director

VLADAN JOVANOVIĆ, Acting Director

Лектура и коректура/Proofreading

ВИКТОР САВИЋ

КАТАРИНА ШТЕТИЋ

ДРАГАНА ДУКИЋ-БОЈИЋ

VIKTOR SAVIĆ

KATARINA ŠTETIĆ

DRAGANA DUKIĆ-BOJIĆ

Превод на енглески/English Translation

ЈЕЛЕНА ВИТЕЗОВИЋ

JELENA VITEZOVIĆ

Технички уредник/Publishing Editor

МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ

MIROSLAV A. LAZIĆ

Штампа/Printed by

RETRO PRINT, БЕОГРАД

RETRO PRINT, BELGRADE

Тираж/Circulation

300

Часопис излази једном годишње.
Објављени радови, као и Упутство за припремање рукописа за штампу и Упутство за рецензенте,
доступни су на интернет-страници Народне библиотеке Србије: nb.rs/arheografski-prilozi/

Рукописе за штампу слати на адресу:
Народна библиотека Србије
Одељење за археографију
(за Археографске прилоге)
Скерлићева 1, 11000 Београд
Телефон: +381112452662
e-mail: arheografskiprilozi@nb.rs

Original texts for publication should be sent to the following address:
Narodna biblioteka Srbije
Odeljenje za arheografiju
(za Arheografske priloge)
Skerlićeva 1, 11000 Beograd
Phone: +381112452662
e-mail: arheografskiprilozi@nb.rs

ISSN ISSN 0351-2819

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

09(497.11)

АРХЕОГРАФСКИ прилози = Archeographical papers /
уредници Владан Тријић, Мирослав А. Лазић. – 1979,
бр. 1– . – Београд : Народна библиотека Србије : Институт за српски
језик САНУ, 1979– (Београд : Retro print). – 26 cm

Годишње. – Текст на српском језику и на неколико светских језика. –
Друго издање на другом медијуму:
Археографски прилози (Online) = ISSN 1452-2233
ISSN 0351-2819 = Археографски прилози (Штампано изд.)
COBISS.SR-ID 15982082

YU ISSN 0351-2819
UDK 091